

‘Van duivenjacht tot aan strijd. Een onderzoek naar de betekenis van het Denshawai incident in 1906 voor de Brits-Egyptische relaties.’

Definitieve versie bachelor eindschriftie

Naam: Karim Saad

Studentnummer: 4025946

Cursustitel: Onderzoeksseminar III: De koloniale ervaring

Docenten: prof. dr. G. Knaap en dr. R. Raben

Aantal woorden: 9712

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
Hoofdstuk I: Het kolonialisme in Egypte en de Brits-Egyptische relaties	6
Hoofdstuk II: De relatie tussen de islam en het nationalisme in Egypte	14
Hoofdstuk III: Het Denshawai incident en de impact daarvan op het Britse gezag.....	20
Conclusie	27
Literatuur en bronnen.....	30

*Afbeelding voorpagina: Een duiventil in Denshawai. Bron:

http://mivagyunkazarabok.blog.hu/2011/07/03/egyiptomi_tortenetek_a_denshawai_incidens.

Inleiding

“If I had not been born an Egyptian, I would have wished to become one.”¹

Op 22 oktober 1907 deed de Egyptische nationalist Mustafa Kamil deze uitspraak om zijn ideeën over het Egyptische nationalisme te uiten. In 1882 werd Egypte, een land dat de op vier na grootste moslimbevolking ter wereld herbergt, namelijk door Britse troepen bezet. Het zou het begin zijn van een periode van maar liefst 74 jaar waarin Groot-Brittannië verschillende vormen van politieke controle over het land had. Volgens de meeste historici was er weinig sprake van een koloniale missie achter deze bezetting. De Britten beweerden zelf dat de bezetting als doel had om anarchie te voorkomen en de autoriteit van de Kedive (onderkoning van dit gedeelte van het Osmaanse rijk) te herstellen die in gevaar was gekomen door een militair geleide revolutie. Dit was ergens inderdaad het doel van de Britten maar vooral omdat zij Egypte zagen als een land dat als opstap op de weg naar India fungeerde, het koloniale bezit dat van Groot-Brittannië een wereldmacht had gemaakt. De Britten waren er zelf van overtuigd dat ze weer snel het land konden verlaten maar keer op keer was er wel een reden om te blijven zoals het idee dat er nog geen stabiliteit was of dat de Egyptenaren er nog niet klaar voor waren om zelf te regeren. Dit allemaal tot grote teleurstelling van Egyptische nationalisten.

De invasie in Egypte en de daaropvolgende bezetting was in een tijd waarin diverse Europese mogendheden besloten om een groot gedeelte van de wereld, voornamelijk het Afrikaanse continent, te gaan bezetten om economische, politieke maar ook ideologische redenen. Deze periode die grofweg van 1881 tot 1914 duurde heet ook wel *The Scramble for Africa*, een periode waarin tegen 1914 90% van het Afrikaanse continent onder Europese controle was vergeleken met 10% in 1870. Economisch gezien was het voordelig om gebieden in Afrika te annexeren en te koloniseren vanwege waardevolle grondstoffen die alleen daar beschikbaar waren en goed gebruikt konden worden voor allerlei technische uitvindingen als gevolg van de industriële revolutie. Politiek gezien was het hebben van een groot koloniaal rijk ook een vorm van prestige, namelijk hoe groter het rijk, hoe machtiger je voor de buitenwereld eruit zag. Toch waren er soms ideologische redenen om grote delen

¹ ‘Mustafa Kamil’s Speech’, Alexandrië 22/10/1907. In: I. Gershoni en J.P. Jankowski, *Egypt, Islam, and the Arabs: The Search for Egyptian Nationhood, 1900-1930* (Cambridge 1987) 12.

van Afrika te bezetten, namelijk het idee van het opvoeden en emanciperen van de 'primitieve' en 'zwakke' inheemse volkeren van het continent. Dit idee kwam voort uit de toepassing van diverse mensen uit de sociale wetenschappen van de evolutieleer van Charles Darwin op de sociale omgeving. Velen zagen aan het eind van de negentiende eeuw Darwins concept van *surival of the fittest* als het bestaan van een strijd tussen verschillende rassen en etnische groepen.

Tijdens de Britse aanwezigheid in Egypte waren er verschillende opstanden geweest door nationalistische figuren en groeperingen die wilden dat Egypte zelfstandig zou worden en dat de Britse controle zou verdwijnen. Over de periode van de Britten in Egypte en het feit dat er nationalistische groeperingen in Egypte bestonden is over het algemeen genoeg geschreven en bekend. Echter een aspect waar een stuk minder over bekend is en waar door historici minder over geschreven is, is de relatie tussen de islam en het ontstaan van nationalistisch sentiment in Egypte ten tijde van het Britse bewind. De islam pretendeert namelijk dat het een universele religie is die ideeën zoals ras, etniciteit en nationaliteit zou moeten overstijgen. Toch blijkt uit de literatuur en bronnen dat de opkomst van nationalistische groeperingen in Egypte, maar ook in bijvoorbeeld Indonesië, te danken was aan islamitische figuren. Dit lijkt dus op het eerste gezicht een tegenstrijdigheid te zijn, deze relatie tussen de islam en het nationalisme. Een casus die centraal zal staan in dit onderzoek is het Denshawai incident van 1906 dat volgens sommige historici een omslagpunt zou zijn geweest in de Britse bezetting van Egypte. Een incident dat plaats vond in een dorpje in Egypte en waarvan de naam in 2011 nog gescandeerd werd als anti-Mubarak slogan tijdens de Egyptische revolutie van dat jaar.

De onderzoeksvraag die dan bij dit onderzoek gesteld is, is *Wat was de invloed van het Denshawai incident in 1906 op de Brits-Egyptische verhoudingen?* Het doel van dit onderzoek is namelijk om erachter te komen in hoeverre islamitisch denken een rol heeft gespeeld in de opkomst van nationalistische ideeën en sentimenten in Egypte en hoe het Denshawai incident hierin geplaatst kan worden en wat voor een effect dit had op de Brits-Egyptische relaties. In het eerste hoofdstuk zal er een schets worden gegeven van het Britse kolonialisme in Egypte en de Brits-Egyptische relaties. Hierbij zal er gekeken worden naar de theorie van Jürgen Osterhammel over wat kolonialisme is en hoe dit in Egypte eruit zag in de periode 1882-1906. Bovendien zal er gekeken worden naar een mogelijke verklaring voor de Britse bezetting van Egypte. Vervolgens zal in het tweede hoofdstuk gekeken worden naar

hoe de verhouding tussen de islam en het nationalisme in Egypte zich verhiel. Hieraan verbonden is dan ook de opkomst van nationalistische figuren en groeperingen tegen de bezetting en wat de rol van islamitisch denken hierin was. Bovendien zal ook de Britse visie op de islam in die tijd kort behandeld worden. Tot slot zal in hoofdstuk drie gekeken worden naar wat het Denshawai incident precies was, hoe de Britten hierop reageerden, waarom het kon ontstaan, wat de gevolgen van het incident waren voor de Britten en Egyptenaren en in hoeverre pan-islamitische sentimenten een rol hierbij hebben gespeeld.

Een reden waarom dit werk nuttig kan zijn is het feit dat er weinig onderzoek is gedaan naar dit onderwerp. Er zijn wel een aantal werken beschikbaar waar het incident in wordt genoemd, maar niet waarbij het als casus wordt genomen en waarbij er gekeken wordt naar de relatie tussen de islam en het nationalisme in Egypte en de rol hiervan bij het incident. In de Nederlandse literatuur is al helemaal niets te vinden over het Denshawai incident. Een reden hiervoor is natuurlijk dat er geen (koloniale) connectie is geweest tussen Nederland en Egypte. Toch ben ik ervan overtuigd dat dit onderzoek ook nuttig kan zijn voor Nederlandse historici. Wellicht kan het een nieuw beeld schetsen van de islam en het nationalisme in voormalig Nederlands-Indië door mogelijke verschillen of overeenkomsten. In dit werk is er helaas te weinig tijd en ruimte om deze vergelijking te maken, maar wellicht dat het als handvat kan dienen voor een toekomstig vergelijkend onderzoek. Bovendien kunnen de relatie tussen de islam en het nationalisme en het Denshawai incident mogelijk een beeld geven van hoe de Britse koloniale staat in Egypte er uit zag en kan het wellicht een verklaring bieden voor waarom het Britse bewind uiteindelijk onhoudbaar bleek te zijn.

Hoofdstuk I: Het kolonialisme in Egypte en de Brits-Egyptische relaties

Kolonialisme

Over wat de koloniale staat was is veel geschreven door verschillende historici en het staat dan ook niet permanent vast wat de koloniale staat precies was en inhield. Een persoon die een theoretisch overzicht heeft gegeven van kolonialisme en de koloniale staat is de Duitse historicus Jürgen Osterhammel. De definities van kolonies en kolonialisme die hij hanteert zijn dat er een nieuwe politieke organisatie wordt gevormd door verovering, invasie of vestiging waarbij de vreemde heersers afhankelijk zijn van een geografisch verschillend ver gelegen moederland. Kolonialisme is dan volgens Osterhammel een relatie van dominantie tussen de inheemse bevolking en de mensen die het gebied zijn binnengedrongen die meestal in de minderheid zijn. Hierbij beïnvloeden fundamentele beslissingen van de minderheid de levens van de gekoloniseerde bevolking omdat zij de belangen moeten behartigen van een ver gelegen metropolis, namelijk het moederland. Volgens Osterhammel is ook vaak te zien dat degenen die de koloniale staat bemannen een superioriteitsgevoel hebben en van mening zijn dat hun mandaat om te regeren vanzelfsprekend is. In het belang daarvan zegt hij ook dat die groep ook echt apart wil blijven van de meerderheid die zij koloniseren, een visie die ook Robert Tignor deelt in zijn boek over Egypte waarin hij laat zien dat de Britten hun isolatie en afscheiding van de Egyptische bevolking gebruikten om hun imago van morele en fysieke superioriteit over de Egyptenaren te versterken.² In de volgende paragraaf zal blijken dat als er echt specifiek naar de Britse aanwezigheid in Egypte gekeken wordt dat deze theorieën van Osterhammel en Tignor bevestigd worden.

Wat waren dan de taken en de administratieve structuur van de koloniale staat volgens Osterhammel? Hierover zegt hij dat de koloniale staat niet simpelweg een extensie was van het politieke systeem in het moederland, maar dat het een politieke vorm in en van zichzelf was, zelfs wanneer het gebied dat onder bewind stond als integraal onderdeel van het nationale territorium was verklaard. De koloniale staat had volgens Osterhammel voornamelijk twee functies, namelijk het behouden van controle over de onderworpen bevolking en het creëren van een kader voor de economische benutting van de kolonie. In

² J. Osterhammel, *Colonialism: a theoretical overview* (Princeton 2010) 57. ; R.L. Tignor, *Modernization and British Colonial Rule in Egypt, 1882-1914* (Princeton 1966) 395.

de volgende paragraaf zal blijken dat de eerste taak door de Britten in Egypte werd uitgevoerd. De Britten zagen stabiliteit en rust onder de Egyptische bevolking als primair doel om ervoor te zorgen dat de route naar India soepel kon verlopen.³ Hierbij had een gouverneur vaak vrijheid van actie, hoewel de koloniale staat naar buiten ondergeschikt was aan de politieke autoriteit van het moederland. Toch was de koloniale staat volgens Osterhammel in de praktijk van nature autocratisch. Er moet dan gedacht worden aan het feit dat de vertegenwoordigers van de koloniale staat zichzelf als onderwijzers zagen voor de 'onvolwassen' inheemsen. Het autocratische element is ook terug te zien in hoe de koloniale staat omging met oppositie tegen haar heersen. Ook dit deel van Osterhammels theorie, het autocratische, is weer goed terug te zien bij de belangrijkste persoon in Egypte in die tijd, namelijk Lord Cromer over wie er in de volgende paragraaf meer zal worden verteld. Ondanks dat er slechts een aantal koloniale systemen waren waarbij er sprake was van een repressief beleid, reageerde de koloniale staat toch vaak nerveus en streng tegen elke vorm van oppositie. De gedachte hierachter zat dat je als staat nooit het initiatief moet laten wegnemen en dat je altijd het laatste woord moet hebben waarbij elke provocatie gestraft moet worden met represailles.⁴ In hoofdstuk III zal er gekeken worden in hoeverre deze gedachtegang een rol heeft gespeeld bij het ontstaan en de afloop van het Denshawai incident.

De Britse aanwezigheid in Egypte

De periode van de Britse aanwezigheid in Egypte begon in 1882 toen er troepen naar het land werden gestuurd. De officiële reden die hiervoor gegeven werd door Groot-Brittannië zelf was dat het de bedoeling was om anarchie te voorkomen en de autoriteit van de Kedive te herstellen die in gevaar was gekomen door een militair geleide revolutie die in 1879 begonnen was. Als er gekeken wordt naar krantenartikelen uit 1882 dan is goed te zien dat de Britten het als hun plicht zagen om de Egyptenaren te helpen om 'vrijheden' te verkrijgen. Zo valt er in een krantenartikel van de Britse krant *The Spectator* uit augustus 1882 te lezen dat de Britse premier in die periode, William Ewart Gladstone, stelde dat het de 'morele verplichting' van Europa en Engeland was om de politieke situatie in Egypte verder te ontwikkelen en te verbeteren voor het Egyptische volk. Ook vond hij het

³ Tignor, *Modernization*, 390.

⁴ Osterhammel, *Colonialism*, 57, 59.

onbespreekbaar dat er een groepje Egyptenaren was dat zich gerechtigd voelde om dwingende politieke eisen te stellen aan Europa in naam van Egypte. Alleen een natie kon een dergelijke aanspraak maken volgens Gladstone, iets wat Egypte volgens hem niet was omdat het slechts een Turkse provincie was.⁵

De echte Britse interesse lag echter niet in Egypte zelf, maar in het idee dat Egypte een opstap op de weg naar India was. Eind negentiende-eeuwse Britse staatsmannen geloofden echt dat Groot-Brittannië weer snel Egypte kon verlaten. In een ander krantenartikel van *The Spectator* uit 1885, een aantal jaar na de invasie, wordt dit ook min of meer gesuggereerd door Gladstone. Zo geeft hij toe dat er serieuze inschattingfouten zijn gemaakt om Egypte binnen te vallen. Hij is ervan overtuigd dat zijn land nooit Egypte had moeten binnengaan en dat zijn beleid nu was om de militairen terug te trekken.⁶ Opvallend is dat hier nooit wat van terecht is gekomen en dat het maar liefst tot 1956, 74 jaar later, heeft geduurd totdat de laatste Britse troepen uit Egypte vertrokken. Dit komt omdat er altijd wel een 'goede' reden leek te zijn om in Egypte te blijven bijvoorbeeld omdat er nog geen stabiliteit was of de Egyptenaren er nog niet klaar voor waren om zelf te regeren, dit allemaal tot grote teleurstelling van Egyptische nationalistes. Het superioriteitsgevoel en het idee van het opvoeden van de bevolking, waar Osterhammel het over had⁷, is hier dus goed in terug te zien. Uiteindelijk ging het de Britten niet om de vrijheden of het welzijn van de Egyptenaren. Het plaatsen van Britse troepen op Egyptisch grondgebied was dan ook vooral bedoeld om te voorkomen dat Frankrijk niet als eerste Egypte zou bereiken vanwege hele andere doeleinden.⁸

In een recente studie van een aantal Britse geleerden is er een nieuwe poging gedaan om het Britse imperialisme in Afrika opnieuw te onderzoeken. Hierbij hebben ze vooral gekeken naar Egypte en beargumenteerd dat de Britse overheid ondanks grote twijfel Egypte had bezet vanwege haar locatie als opstap naar India, niet voor economische redenen.⁹ Toch zijn er ook historici, zoals Robert Tignor, die van mening zijn dat het vrij duidelijk is dat economische en politieke redenen verweven waren en geleid hebben tot de

⁵ 'Striking speech Mr. Gladstone on Egypt', 19/08/1882, <http://archive.spectator.co.uk/article/19th-august-1882/2/mr-gladstone-made-another-striking-speech-on-egypt>.

⁶ 'Gladstone on domestic affairs', 19/09/1885, <http://archive.spectator.co.uk/article/19th-september-1885/1/that-is-in-domestic-affairs-on-foreign-politics-th>.

⁷ Osterhammel, *Colonialism*, 57, 59.

⁸ P. Mansfield, *The British in Egypt* (Londen 1972) XI.

⁹ Tignor, *Modernization*, 10.

omstandigheden die nodig waren voor een Britse bezetting van Egypte. Het uiteindelijke besluit om Egypte binnen te vallen was gebaseerd op politieke en strategische drijfveren. Egypte werd bezet om de route naar het Oosten te beschermen en om te voorkomen dat een andere mogendheid de kans zou krijgen om het in te nemen. Maar er was niet alleen Britse angst voor Europese mogendheden die Egypte zouden innemen, ook de inheemse bevolking zelf vormde een bedreiging. De invasie was namelijk ook bedoeld om een inheemse proto-nationalistische beweging – de Urabi revolte – neer te slaan omdat het de veiligheid van Groot-Brittannië 's voornaamste route naar het Oosten, het Suezkanaal, bedreigde.¹⁰

Zoals gebleken hadden ook de Fransen belangen in Egypte, iets wat de Britten heel goed wisten. De Franse interesse in het land was uiteraard op zijn hoogtepunt met de invasie van Napoleon Bonaparte in 1798. De Fransen werden in de jaren daarna meerdere malen uit Egypte verdreven, maar toch bleven er dichte politieke en culturele banden met het land. Zo werden Egypte's pogingen tot modernisatie grotendeels gebaseerd op Frans denken en instituties en werd het Egyptische onderwijs en het sociale leven van de hogere klassen een reflectie van Frankrijks culturele invloed. Bovendien waren Franse kapitalisten grote investeerders in modernisering programma's van Egypte die in de eerste helft van de negentiende eeuw plaatsvonden. De Britse belangen in Egypte waren ongeveer hetzelfde. Ook de Britten hadden belangrijke investeringen in Egypte gedaan, maar Egypte werd door de Britten vooral gezien als een strategisch gelegen gebied voor de route naar het Oosten. De belangrijkheid van het land werd verhoogd door de opening van het Suezkanaal in 1869 en de introductie van stoomschepen. Dit allemaal zorgde ervoor dat de reis naar India aanzienlijk kleiner was geworden dan voorheen.¹¹

Dat de Britten voor hun eigen belangen in Egypte zaten was voor iedereen duidelijk, al helemaal voor de inheemse bevolking zelf. Er zijn namelijk meerdere momenten geweest tijdens de Britse aanwezigheid in Egypte waarin duidelijk werd dat de Egyptische bevolking niet blij was met de aanwezigheid van de koloniale overheersers. Een dergelijk moment was de eerder genoemde militaire revolutie die in 1879 plaats vond onder leiding van de nationalist en officier Ahmed Urabi. Het was dankzij hem dat in Egypte voor het eerst een poging werd gedaan om de bemoeienis van de Europese mogendheden in het land te

¹⁰ Ibidem 11.

¹¹ Ibidem 12.

verwijderen en om een eigen vorm van constitutionele representatieve overheid te vestigen.¹² Het ging namelijk financieel slecht in het land tijdens de tweede helft van de negentiende eeuw en de financiën van het land werden gecontroleerd door vertegenwoordigers van de Britten en Fransen. Urabi wilde deze bemoeienis van de Europese landen beëindigen. De Urabi revolte was vooral een opstand van ontevredenheid tegen de gevestigde autoriteit die de meeste segmenten van de samenleving beïnvloedde. Een reden voor de Egyptische boeren om mee te doen waren de beklemmende belastingen. Zij zagen in Ahmed Urabi een leider die hun zou verlossen van deze belastingplichten en die ook het land zou bevrijden van de buitenlandse christelijke onderdrukkers. De ondernomen actie van de boeren moet dan ook grotendeels gezien worden als een traditionele boeren opstand tegen een onderdrukkende en verzwakte politieke autoriteit. Het was onderdeel van de traditionele plattelands vijandigheid tegenover stedelijke heerschappij. De mensen in de steden werden in feite door dezelfde redenen gemotiveerd, vooral door de oproep om de islam te verdedigen tegen de 'ongelovige indringers'.¹³

Uit de meeste historische werken over Britse Victoriaanse politici blijkt dat zij de voorkeur gaven aan een informeel rijk in plaats van een rijk waar sprake was van directe politieke controle. Een systeem van verdragen, informele overtuiging en de dreiging van geweld om hun belangrijke economische en politieke interesses te beschermen genoot meer de voorkeur dan een systeem waarbij er rechtstreeks bestuur van koloniale gebieden was. Ook in Egypte was de voorkeur voor een informeel rijk vrij duidelijk in de eerste jaren van de bezetting. Toch hadden de Britten vooral strategische belangen in Egypte, belangen die zo groot waren dat ze het niet konden veroorloven om in Egypte een proto-nationalistische beweging zoals die die van Urabi te laten voortbestaan. Het strategische belang van Egypte had grote invloed op de administratieve programma's die de Britten in petto hadden voor het land. Van grootste belang was het behouden van omstandigheden van rust en stabiliteit zodat zowel buitenlandse als binnenlandse machten zich niet konden bemoeien met wat er in het land gebeurde.¹⁴ De bezetting van Egypte door de Britten vanaf 1882 zorgde er in ieder geval voor dat Egypte's macht om zichzelf te regeren werd vernietigd. De autoriteit van de Kedive werd weliswaar hersteld maar die was hierdoor juist definitief verbrijzeld. De

¹² Mansfield, *The British in Egypt*, 53.

¹³ Tignor, *Modernization*, 17-18.

¹⁴ *Ibidem* 390.

Kedive was nu niet meer dan een marionet van de Britten en moest alles in samenspraak met de koloniale overheersers doen.¹⁵ Ook de nationalisten onder leiding van Urabi hadden niets meer te zeggen over het regeren van Egypte doordat de revolte hardhandig werd neergeslagen door de Britten die nu in theorie de volledige controle hadden.

Het staatsbestel in Egypte was dus in feite onder de controle van de Britse koloniale machthebbers waarbij de Kedive als een marionet werd gebruikt door de Britten voor hun eigenbelang. Vanwege de eerder genoemde redenen om het land te bezetten streefden de Britten naar een vooral conservatief politiek en sociaal beleid. Hoewel bijvoorbeeld agrarische bronnen van het land werden ontwikkeld om een minimale financiële draagkracht te creëren, weigerde het Britse bestuur om radicale veranderingen in de politieke en economische kracht die de bevoorrechte klassen hadden door te voeren. De grond bezittende elites bleven de weldoeners van de agrarische ontwikkeling en de houders van bepaalde politieke macht dat niet overgenomen werd door de Britten. Vanaf 1892 begon het Britse bestuur in Egypte haar controle over andere belangrijke delen van de Egyptische overheid uit te breiden. In dat jaar ondernamen de Britten namelijk stappen om een dominante invloed over de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken te vestigen en in 1894 kwam er een strakkere controle over het Ministerie van Oorlog. De voornaamste reden voor de uitbreiding van de Britse invloed kwam vooral vanuit de Britse ambtenaren zelf. Zij waren van mening dat hun programma's van hervorming in gevaar kwamen door inefficiënt bestuur van de bovengenoemde ministeries. Er was sprake van een toename in criminaliteit, een probleem dat volgens de Britten alleen opgelost kon worden door de reorganisatie van de ministeries.¹⁶

De belangrijkste Brit met de meeste macht in Egypte die dit allemaal wilde doorvoeren was Evelyn Baring (1841 – 1917), ook wel bekend als Lord Cromer en de eerste consul-generaal van Egypte tussen 1883 en 1907. Het was Cromer die pogingen waagde om financiële en politieke stabiliteit te creëren na de chaos die door de Urabi revolte en de incompetentie van de Kedive in deze periode waren veroorzaakt. Tijdens zijn aankomst kon het niet slechter in Egypte dan dat het op dat moment was. Op hetzelfde moment vond namelijk het op handen zijnde faillissement van Egypte plaats waardoor er noodmaatregelen genomen moesten worden. Op politiek gebied werkte Cromer door met het systeem van de

¹⁵ Mansfield, *The British in Egypt*, 55.

¹⁶ Tignor, *Modernization*, 391-392.

Kedive die zoals eerder vermeld een marionet van de Britten was geworden. In theorie bleef een raad van ministers verantwoording afleggen aan de Kedive, maar in de praktijk werden Britse adviseurs aangesteld bij de belangrijkste ministeries en werd er verwacht dat Brits advies ook nageleefd werd. De Kedive mocht weliswaar op zijn troon zitten maar moest buigzaam zijn tegenover de Britten waardoor Britse inmenging in wat voor sfeer dan ook gerechtvaardigd werd. Cromer hield er een vrij racistische ideologie op na als rechtvaardiging voor het Britse heersen in Egypte dat ook terug te zien is in zijn beleid wat betreft onderwijs. Hij verwierp hoger onderwijs voor het onderworpen volk niet alleen omdat hij dat als gevaar zag voor de Britse heerschappij, maar ook omdat het volgens hem irrelevant was voor de adequate ontwikkeling van deze mensen.¹⁷ Volgens Cromer en de rest van de Britten waren de Egyptenaren dus niet in staat om over zichzelf te regeren en hadden ze de hulp van de Britten hard nodig. Ook dit is weer een voorbeeld van het superioriteitsgevoel dat onder koloniale mogendheden heerste zoals uit Osterhammels theorie in de vorige paragraaf is gebleken.

Tussen 1892 en 1914 is er dan ook een gestage groei te zien van Britse invloed over het Egyptische administratieve systeem. Allerlei inspecteurs en ambtenaren werden aangesteld in bijna alle takken van de overheid. Deze Britse ambtenaren, die technisch gezien de ondergeschikten waren van de Egyptische ambtenaren, werden de echte uitvoerende macht in het land. Een gevolg hiervan was dat de Britten hevig omgingen met elke vorm van bedreiging voor hun macht en positie. Hoewel het Britse leger klein was, was het toch hun primaire bron van macht in Egypte en schuwden ze niet om dit versterken door onder andere het Egyptische leger als een middel van dwang te gebruiken. Het Egyptische leger werd namelijk bemand door Britse officieren met een hoge rank waarbij de Egyptische officieren zeer goed in de gaten werden gehouden.¹⁸ Het hoogtepunt van de Britse invloed over het Egyptische administratieve systeem zou komen met het formele protectoraat over het land van 1914-1922. Echter zorgden de Eerste Wereldoorlog en haar gevolgen voor Groot-Brittannië ervoor dat het onmogelijk werd voor de Britten om het protectoraat vol te houden, helemaal toen er in 1919 een nationale revolutie in Egypte uitbrak tegen het Britse gezag. Het gevolg daarvan was dat in 1922 de Britten unilateraal de onafhankelijkheid van Egypte verklaarden en dat het koninkrijk van Egypte werd gevestigd. Hoewel er wel

¹⁷ M.W. Dally, 'The British occupation, 1882-1922', *The Cambridge History of Egypt* (Cambridge 1998) 241, 243.

¹⁸ Tignor, *Modernization*, 395.

bepaalde beperkingen aan deze onafhankelijkheid vastzaten, zoals het behouden van Britse troepen bij het Suezkanaal en er nog 30 jaar lang een moeizame Brits-Egyptische relatie was door de beperkingen, was 1922 toch een Egyptische prestatie waarbij de administratieve controle over het land nu grotendeels in Egyptische handen lag.¹⁹

¹⁹ Dally, 'The British occupation', 250-251.

Hoofdstuk II: De relatie tussen de islam en het nationalisme in Egypte

Rol van het islamitisch denken in het Egyptische nationalisme

De islam is een religie die claimt dat het universeel is voor de gehele mensheid. Er wordt geen onderscheid gemaakt op basis van ras, etniciteit of nationaliteit. Volgens de traditionele overleveringen zou de islamitische profeet Mohamed gezegd hebben dat een Arabier niet beter is dan een niet-Arabier of andersom.²⁰ De islam is vergeleken met andere religies dan ook meer dan alleen een religie van devoties. Het is een socio-politieke boodschap met een eigen onafhankelijk politiek en sociaal systeem met economische en politieke principes, iets wat het nationalisme ook heeft waardoor een conflict tussen deze twee denkwijzen onvermijdelijk lijkt. Het doel van het nationalisme is om nationale eenheid te vormen terwijl het doel van de islam is om universele eenheid te vormen. De relatie tussen de islam en het nationalisme is een complexe relatie waar al vele werken over bestaan en waar alleen al een hele scriptie over geschreven kan worden. In dit werk is er dan ook te weinig ruimte en tijd om hier diep op in te gaan. Daarom zal er in dit hoofdstuk vooral gekeken worden naar de politieke relatie tussen deze twee. Dus wat voor een rol de islam heeft gespeeld in de opkomst van nationalistische ideeën in Egypte die gericht waren tegen de Britse overheersers rond 1900.

Voordat er gekeken gaat worden naar de relatie tussen de islam en het nationalisme in Egypte, is het eerst van belang om een korte schets te geven van de houding van de islam in het land. In Egypte waren de traditionele leiders van de samenleving vaak de *ulama*, de islamitische religieuze autoriteiten inclusief docenten, geleerden en rechters. De invloed van deze mensen nam in de negentiende eeuw steeds meer af door het uiteenvallen van de traditionele samenleving door de invloed van Westers denken dat steeds meer het land binnenkwam. Echter vormden de *ulama* van kleine dorpjes een soort van agrarische aristocratie en dienden als bemiddelaars tussen het volk en de Osmaanse heersende klasse en later ook de Britse elite. Meer dan 90% van de Egyptenaren waren moslims waarbij hun loyaliteit aan islamitische overtuigingen en tradities als rode draad in hun levens fungeerden. De rest van de Egyptenaren waren meestal Koptische christenen die afstamden van de

²⁰ A. Hanbal, *Musnad* (850) 22978.

Egyptenaren die bekeerd waren tot het christendom in de eerste eeuw na de jaartelling en die niet zoals de meesten van hun landgenoten zich bekeerd hadden tot de islam dat vijf eeuwen later door de Arabieren in Egypte geïntroduceerd werd.²¹ Ook na de komst van de Britten bleef het overgrote deel van de bevolking vasthouden aan hun islamitische overtuigingen en tradities waarbij loyaliteit aan de Osmaanse kalief (leider van de gehele islamitische gemeenschap) aanwezig bleef omdat dit gezien werd als een van de weinig overgebleven middelen om de Britse heerschappij te weerstaan²²

Een belangrijk figuur in de moderne Egyptische geschiedenis die een grote invloed heeft gehad op het ontstaan van nationalistische ideeën in Egypte was de islamitische hervormer en modernist Mohammed Abduh (1849 – 1905). Over het leven en de carrière van deze man zijn al vele werken geschreven, dit zal dan ook niet in detail behandeld worden. Waar het om gaat is de invloed van zijn islamitische reformistische ideeën op nationalisten tijdens de Britse aanwezigheid in Egypte. Het doel van Abduh's denken was om het islamitische geloof te verzoenen met de wetenschappelijke periode die door onder andere de industriële revolutie in Europa in de negentiende eeuw was ontstaan. Hij probeerde hierbij om scherpe breuken met traditionele dogmatische formules te voorkomen om zijn boodschap ook over te laten komen op orthodoxe Egyptenaren en creëerde hierdoor een raakvlak tussen hun en de producten van moderne seculiere educatie.²³ Zijn denken lag in het midden tussen twee groepen wiens denken in die tijd het intellectuele leven domineerden: de seculieren en de orthodoxe moslims. Abduh nam afstand van beide groepen omdat hij geloofde en onderwees dat er geen essentiële contradictie was tussen de claims van wetenschap en religie. Zijn belangrijkste doel was dan ook het bereiken van een herformulering van het islamitische geloof dat in harmonie zou zijn met de leer van de eerste moslims en met de leer van het moderne denken.²⁴

Deze synthese is dan ook goed terug te zien in zijn visie op het nationalisme. Abduh was namelijk een Egyptenaar die diep geworteld zat in de tradities van zijn eigen land en het nationalistische element speelde altijd een belangrijke rol in zijn denken. Zo heeft hij ook meegedaan met Urabi en zijn groep van nationalistische legerofficieren die zich verzetten tegen de Britse occupatie van Egypte in 1882, iets waarvoor Abduh als straf drie jaar in

²¹ Mansfield, *The British in Egypt*, xii, xiii.

²² Gershoni en Jankowski, *Egypt, Islam, and the Arabs*, 6.

²³ M.H. Kerr, *Islamic Reform* (Californië 1966) 105.

²⁴ J.M. Ahmed, *The intellectual origins of Egyptian nationalism* (Londen 1960) 41-42.

ballingschap moest.²⁵ Hij was ook van mening dat de gedeelde geschiedenis en belangen van hen die in hetzelfde land woonden een diepe band creëerde tussen de mensen ondanks hun verschil in geloof. Dit idee van het belang van eenheid, dat effect had op zijn visie van islamitische hervorming, kleurde ook zijn visie op de natie. Eenheid was volgens hem noodzakelijk in het politieke leven en de sterkste vorm van eenheid was dan ook van hen die het zelfde land deelden. Het bestaan van een Egyptische natie was voor hem dan ook een feit, maar zij was net zoals de islamitische religieuze gemeenschap in een innerlijk verval en kon niet zelf regeren tot ze hervormd zou zijn.²⁶ Hoewel de Britten buitenlanders en niet-moslims waren, was hij wel bereid om met ze samen te werken zolang ze hielpen met de nationale educatie en dat ze beloofden dat ze slechts tijdelijk zouden blijven.²⁷

Ondanks zijn islamitische nationalistische ideeën, had Abduh zelf geen politieke rol in het nationalistische protest tegen de Britse invloeden in Egypte. Deze rol was weggelegd voor een man die in de harten van vele Egyptenaren vandaag de dag als grote held wordt gezien en wel politiek charisma bezat: Mustafa Kamil (1874 – 1908). Mustafa Kamil werd geboren in het jaar 1874, een jaar dat volgens de historicus Hourani belangrijk was. De reden hiervoor is omdat Kamil slechts acht jaar oud was toen de Britse bezetting in 1882 plaats vond wat betekende dat hij niet echt kon herinneren hoe Egypte was voordat de Britten er waren. Volgens Hourani waren mannen van een oudere generatie minder geneigd om tegen de Britse bezetting te zijn omdat ze niet konden ontkennen dat het Egypte onder de Britten op verschillende manieren beter was dan het Egypte ten tijden van de Kedive Ismaïl. Kamil behoorde tot een generatie die kon profiteren van de scholen die gevestigd en ontwikkeld werden onder invloed van de Britten. De families van zijn ouders behoorden tot de nieuwe geleerde klasse en hijzelf had niet de traditionele scholing van het islamitische Azhar ondergaan, maar een moderne educatie gebaseerd op Franse en Britse scholing.²⁸

Na de Urabi revolte was het Egyptische nationalisme op een laag vuurtje komen te staan, maar het was dankzij Kamil's visie dat Engeland de enige en onbetwiste vijand was dat er rond 1900 sprake was van een nationalistische wederopstanding. Hij riep op tot een einde van de Britse bezetting en geloofde met heel zijn hart dat er een Egyptische natie bestond, een natie die echter wel onderdeel was van een groter geheel, een natie die Osmaans,

²⁵ Kerr, *Islamic Reform*, 104.

²⁶ A.H. Hourani, *Arabic thought in the liberal age, 1798-1939* (Londen 1983) 156-157.

²⁷ Hourani, *Arabic thought*, 158.

²⁸ Ibidem 199.

islamitisch en oosters was.²⁹ De Britten waren volgens hem de vijanden van het Egyptische volk en deze vijandschap zou niet eindigen totdat de bezetting beëindigd werd. De Britse aanwezigheid was voor Kamil niet noodzakelijk voor hervorming, zonder hun zou er zelfs betere hervorming zijn. Onmiddellijke evacuatie zonder voorwaarden was dan ook zijn motto tot aan zijn dood.³⁰ Zijn extreme anti-Britse houding was niet een toevallig iets, maar een bewust programma gebaseerd op overtuiging en met kracht voortgezet. Hij vond dat de Engelsen niet gematigd waren in hun patriottisme en vroeg zich dan ook af waarom het Egyptische patriottisme anders zou moeten zijn.³¹

De rol van de islam in Kamil's denken en doen was vrij groot en mag niet onderschat worden. Zo werkte hij in de vroege jaren van zijn korte politieke carrière intensief samen met de Kedive. Bij het geven van advies verdedigde hij de pan-islamitische beweging en kweekte hij een relatie met de sultan.³² Kamil's interpretatie van de Britse bezetting en de doelen van de Britten in Egypte was een combinatie van het moderne en traditionele. Het was duidelijk dat hij schatplichtig was aan linkse Europese denkers voor zijn interpretatie van imperialisme als economisch gemotiveerd met als doel het exploiteren van Egypte's grondstoffen. Maar hij maakte ook gebruik van traditionele islamitische argumenten door het anti islam denken in Europese beschavingen te benadrukken. De overlap tussen traditionele islam en moderne seculariteit is in zijn gehele politieke loopbaan terug te zien.³³ Hij benadrukte het belang van het aannemen van waardevolle dingen uit de westerse beschavingen, maar Egypte moest Europa niet slaafs imiteren. Hij vond dat het land zich moest blijven vasthouden aan de correct geïnterpreteerde principes van islam: de echte islam was patriotisme en rechtvaardigheid, activiteit en eenheid, gelijkheid en tolerantie. Hij streefde naar een nieuw islamitisch leven wiens kracht gebaseerd was op wetenschap en een ruim en verheven denken.³⁴

Het concept van Egyptisch patriotisme bereikte bij Kamil bijna mythische dimensies zoals ook blijkt uit een toespraak van hem uit 1907. In deze toespraak verheerlijkt hij Egypte op allerlei verschillende manieren zoals het vergelijken met het paradijs en dat God geen mooier land heeft gemaakt dan Egypte. Bovendien zouden de bewoners van het land

²⁹ Ibidem 200.

³⁰ Ibidem 203.

³¹ Ahmed, *The intellectual origins of Egyptian nationalism*, 78.

³² Mansfield, *The British in Egypt*, 164.

³³ Tignor, *Modernization*, 264.

³⁴ Hourani, *Arabic thought*, 202.

volgens hem het “meest nobel” zijn. Tot slot doet hij in zijn toespraak een uitspraak die vele Egyptenaren nog steeds zullen bewonderen: “Als ik niet als Egyptenaar geboren zou zijn dan zou ik wensen dat ik er een kon worden”. In Kamil’s presentatie van de geschiedenis van Egypte kregen de unieke aspecten van het land en de eenheid van haar bevolking de grootste aandacht. Hij behield hierbij een historische continuïteit van de bevolking van Egypte en ontkende dat de meerderheid van de bevolking van Arabische afkomst was. In plaats daarvan was hij van mening dat Egypte’s moslims en Koptische christenen één familie waren die afstamden van de oude Egyptenaren. Moslims en kopten waren volgens Kamil één volk verenigd door gedeeld patriottisme, gebruiken, manieren en middelen van bestaan en het zou nooit mogelijk zijn om een scheiding tussen hun te brengen. De rol van het oude Egypte in de wereld werd door hem ook continu benadrukt in zijn werken en speeches. Egypte zou de geboorte van alle andere landen hebben voortgebracht en het was vanuit dit land dat beschaving en cultuur “voor het gehele menselijk ras” was ontstaan.³⁵

Hoewel Kamil’s ideeën en uitspraken wat extremer waren dan die van Mohammed Abduh, is toch goed te zien dat de twee heren redelijk op één lijn zaten wat betreft hun visies op hoe Egypte er uit moest zien en wat de rol van de islam daarin moest zijn. Maar dit betekende niet dat ze het altijd met elkaar eens waren, er was namelijk weldegelijk sprake van wederzijdse kritiek. Abduh was van mening dat de methodes die Kamil gebruikte om zijn doelen te bereiken niet legitiem waren omdat ze helemaal geen resultaat zouden brengen of in ieder geval resultaten die niet voor lang zouden doorwerken. Ze vonden elkaar ook niet echt sympathiek: Abduh kon Kamil niet serieus nemen en Kamil bekritiseerde Abduh omdat hij volgens hem teveel zorgen maakte over het hebben van officiële invloed.³⁶ Desondanks zijn deze twee heren zeer belangrijk geweest in het uiteindelijke ontstaan van de Egyptische staat. Het waren hun acties en ideeën die bij de Egyptenaren ideeën van een eigen staat, los van de koloniale Britten, hadden aangewakkerd.

De ideeën van Mohamed Abduh en Mustafa Kamil om de islam te verenigen met het moderne seculiere en wetenschappelijke denken van de Europeanen waren echter volgens de Britten zelf niet mogelijk. Lord Cromer had dan ook een vrij negatieve mening over de islam. Volgens Cromer kon de seculiere mens niet voortkomen vanuit de islam, in tegenstelling tot de Europese vrijdenker wiens beschaving gestabiliseerd bleef door de

³⁵ Gershoni en Jankowski, *Egypt, Islam, and the Arabs*, 12.

³⁶ Hourani, *Arabic thought*, 160.

christelijke moraliteit mits dit ontkoppeld was van theologische dogma. De 'gedemoslimiseerde' moslim was volgens Cromer een 'ongewervelde', moreel onstabiele levensvorm en een mislukking van biologische en sociale evolutie. In zijn ogen konden Egyptische moslims geen claim maken op menselijkheid noch politieke zelfbeschikking totdat ze structureel een christelijke ruggengraat en Europese wervels zouden hebben.³⁷ De Britten hadden het continu over de 'achterlijkheid' van de Egyptische samenleving en de noodzaak voor een beschaafde Britse aanwezigheid om hun doorgaande bezetting van Egypte te legitimeren. Ze zagen de Egyptenaren als mensen die niet zonder Britse leiding konden regeren omdat ze vooral bijgelovige fanatieke religieuzen waren. In 1897 stelde Cromer dan ook de vraag wie er een 'echte' Egyptenaar was. Hij deelde de Egyptische bevolking arbitrair op in verschillende soorten groepen. Door te laten zien dat de Egyptische samenleving gefragmenteerd was probeerden de Britten de legitimiteit van de Egyptische nationale beweging te verwaarlozen en tegelijkertijd om hun eigen doorgaande bezetting te rechtvaardigen.³⁸ In het denken van Cromer speelde het idee van superioriteit dat in hoofdstuk I is behandeld dus een grote rol.

³⁷ S.M. Tageldin, 'Secularizing Islam: Carlyle, al-Siba'i, and the Translations of "Religion" in British Egypt', *Publications of the Modern Language Association of America* (2011) 123.

³⁸ Z. Fahmy, 'Francophone Egyptian Nationalists, Anti-British Discourse, and European Public Opinion, 1885-1910: The Case of Mustafa Kamil and Ya'qub Sannu', *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 28:1 (2008) 179.

Hoofdstuk III: Het Denshawai incident en de impact daarvan op het Britse gezag

In 1882 was er zoals is gebleken al een anti-Europese houding te zien onder de Egyptische bevolking en de invasie van de Britten in dat jaar deed er dus nog een schepje bovenop. Hoewel het Egyptische nationalisme na het neerslaan van de Urabi revolte even een dipje kende, kwam er al gauw in de jaren '90 van de negentiende eeuw een hernieuwd nationalistisch sentiment op onder leiding van Mustafa Kamil zoals in hoofdstuk II is gebleken. Een, ogenschijnlijk, klein incident dat in het jaar 1906 plaatsvond veranderde alles voor de Britten in Egypte, maar al helemaal voor de Egyptenaren zelf. Het waren niet de ideeën van Abduh of Kamil die het nationalisme onder de Egyptenaren daadwerkelijk aanwakkerden. Het hielp natuurlijk wel dat hun ideeën aanwezig waren, maar vooral de elite en hogere klassen voelden zich hier toe aangetrokken. Het was pas in en na 1906 dat er ook onder de 'gewone'³⁹ Egyptische bevolking een nationaal bewustzijn kwam. De gebeurtenis die tot dit alles heeft geleid was het Denshawai incident, een incident dat elk Egyptisch kind zelfs nu na ruim 100 jaar nog kent.

Op 13 juni 1906 besloot een groepje van vijf Britse officieren om op het platteland van het kleine Egyptische dorpje Denshawai op duivenjacht te gaan. De leider van het dorp gaf toestemming voor de jacht aan de Britten, maar ze moesten wel een paar honderd meter van het dorp vandaan zijn. Op het moment dat de Britten begonnen met schieten vatte een boerderij in het dorp vlam. Het gevolg was dat een groep boeren, die al niet erg blij waren met de jacht op hun duiven, de Britse officieren aanvielen met hun houten stokken in een poging om de Britten de wapens te ontnemen. Echter werden er in de vechtpartij schoten gelost waardoor drie Egyptische mannen en een vrouw gewond raakten waarbij de vrouw, echtgenote van een lokale Egyptische ambtenaar, stierf.⁴⁰ Er ontstond een grote chaos waarbij de kapitein van het groepje die een harde klap tegen zijn hoofd had gekregen, Seymour Clarke Bull, besloot om weg te rennen naar het basis kamp acht kilometer verderop. Een paar honderd meter voor het bereiken van zijn eindbestemming viel hij echter bewusteloos neer mede door een zonnesteek. Toen een boer genaamd Sayyid

³⁹ D.P. Walker, *Supra-Egyptian Islamic and Pan-Arab Identities and Acculturated Muslim Egyptian Intellectuals, 1892-1952* (Canberra 1991) 139.

⁴⁰ Mansfield, *The British in Egypt*, 168. ; L. Pollard, *Nurturing the Nation: The Family Politics of Modernizing, Colonizing, and Liberating Egypt, 1805-1923* (Londen 2005) 159.

Ahmad Sa'id, die geen rol speelde in de vechtpartij, Bull zag liggen en hem probeerde te helpen werd hij gepakt en in elkaar geslagen tot de dood door Britse troepen die hem foutief aanzagen als de moordenaar.⁴¹

Ondanks dat er slechts één Brit was omgekomen en de echte dader niet bekend was, waren de reacties van de Britten op het incident hevig. Er kwam snel een speciaal tribunaal tot stand en op 27 juni werden er straffen opgelegd aan 21 van de 52 beschuldigde dorpsbewoners. Vier werden er veroordeeld tot de doodstraf doormiddel van ophanging, twee kregen levenslang, één kreeg een celstraf van vijftien jaar, zes kregen zeven jaar celstraf, drie kregen één jaar celstraf en 50 zweepslagen en tot slot kregen de laatste vijf een straf van 50 zweepslagen. Bovendien werden de straffen op bevel van het hof publiekelijk uitgevoerd waarbij de overgebleven dorpsbewoners gedwongen werden om te kijken.⁴² De meningen van de Britten over dit incident en de straffen waren verdeeld. De Brit Alexander schrijft zonder enig bewijs een paar jaar na de gebeurtenis dat de Britse officieren 'uiteraard' jacht maakten op de wilde duiven en niet die van de boeren. Hij ging er ook van uit dat de aanval van de boeren al van te voren bepaald was en dus niet voortkwam uit de brand die in de schuur was ontstaan en was dan ook van mening dat de straffen die gegeven werden volledig gerechtvaardigd waren.⁴³

De grote vraag blijft nu uiteraard waarom de Britten zulke zware straffen oplegden. Hadden ze niet kunnen weten wat voor reacties dit teweeg zou brengen? Als er naar de bronnen uit die tijd gekeken wordt is het mogelijk om hier een verklaring voor te geven. De Britse minister van buitenlandse zaken in 1906, Sir Edward Grey, was van mening dat de zware straffen gerechtvaardigd waren om de verspreiding van extremisme in heel Noord-Afrika tegen te gaan. Ook Lord Cromer zag het incident vanuit dit perspectief. Hij en de grote meerderheid van de Europese gemeenschappen in Egypte zagen het incident als een symptoom van het gevaarlijke xenofobische fanatisme, aangewakkerd door nationalistes.⁴⁴ Cromer's angst voor panislamisme is ook goed terug te zien in een artikel van *The Spectator* op 21 juli 1906 waarin staat dat hij heeft gezegd dat de vrije inheemse media in Egypte gebruikt werd om moslim sentiment aan te wakkeren tegen christenen en Europeanen en

⁴¹ Z. Fahmy, *Ordinary Egyptians. Creating the Modern Nation Through Popular Culture* (Stanford 2011) 92.

⁴² Fahmy, *Ordinary Egyptians*, 92.

⁴³ J. Alexander, *The Truth about Egypt* (1911) 44, 46.

⁴⁴ Mansfield, *The British in Egypt*, 168.

om beroep te doen op religieus fanatisme “van de ergste soort”.⁴⁵ Cromer geloofde dat hoewel Egypte in een overgangperiode zat waarin het zichzelf aanpaste aan de hervormingen doorgevoerd door de Britten, zoals de afschaffing van geseling, de straffen onmiddellijk en streng moesten zijn. Hij zag in Denshawai de krachten van het panislamisme terug dat volgens hem als doel had om alle moslims te verenigen tegen Westerse bemoeienis. Met deze pan-islamitische beweging herkende Cromer ook de opkomst van een Egyptische nationalistische beweging. Hij zag het panislamisme als een negatieve kracht dat grotere legitimiteit verkreeg door zichzelf voor te doen als nationalisme.⁴⁶

Toch waren er ook Britten die tegen de reacties van hun landgenoten en de straffen die opgelegd werden waren. Volgens John Marlowe was het de grootste blunder en de meeste gruwelijke daad die Groot-Brittannië ooit begaan heeft in Egypte. De bekende Ierse toneelschrijver en socialist, George Bernard Shaw, was van mening dat het incident en de straffen veel gevaarlijker voor het Britse rijk waren dan het verlies van tien veldslagen. Sir Ronald Storrs, een Britse ambtenaar die aan het begin van de 20^e eeuw net was begonnen aan zijn dienst in Egypte, erkende in zijn memoires dat de straffen ‘excessief en middeleeuws’ waren en dat er een fout was begaan. Zelfs Sir Edward Grey, die eerder nog volledig achter de straffen stond, gaf later toe dat de ondernomen acties discutabel waren.⁴⁷ De Brit die de meeste kritiek gaf op het incident en bekend stond om zijn anti-imperialistische mening was Wilfrid Scawen Blunt. In zijn dagboek schreef hij op 28 juni 1906 dat de straffen die een paar dagen eerder opgelegd waren ‘monsterlijk’ waren en op 29 juni schreef hij dat hij zich de hele dag al zorgen maakte over het lot van de Egyptische dorpsbewoners.⁴⁸ Blunt was zo fel gekeerd tegen wat er in Denshawai was gebeurd en de straffen die daaruit voortvloeiden dat hij in 1907 een pamflet publiceerde van 67 pagina’s, *Atrocities of Justice under the English Rule in Egypt*, waarin hij de helft van het pamflet gebruikte om zijn kritiek op het Denshawai incident te geven. Hierin geeft hij felle kritiek op Lord Cromer die volgens Blunt in al die jaren het juridische systeem had gedomineerd

⁴⁵ ‘Egypt and the pan-islamic danger’, 21/07/1906, <http://archive.spectator.co.uk/article/21st-july-1906/6/egypt-and-the-pan-islamic-danger>.

⁴⁶ K. Luke, ‘Order or Justice: The Denshawai Incident and British Imperialism’, *History Compass* 5/2 (Florida 2007) 282-283.

⁴⁷ Luke, ‘Order or Justice’, 297.

⁴⁸ W.S. Blunt, *My diaries: being a personal narrative of events version two 1900-1914* (1921) 147.

waardoor er geen sprake was geweest van een onafhankelijk en objectief juridisch systeem.⁴⁹

Voor Cromer was het Denshawai proces namelijk vooral bedoeld om te dealen met criminaliteit in een voorbeeldige en dwingende manier om te voorkomen dat in de toekomst een dergelijk incident weer zou kunnen plaatsvinden. In deze periode was er inderdaad sprake van een verhoging van de criminaliteit, maar het was heel ongeloofwaardig om een speciaal tribunaal op te richten dat bedoeld was om het algemene probleem van criminaliteit op te lossen. Het Denshawai proces maakte juist duidelijk dat de Britten niet probeerden om criminaliteit in het algemeen tegen te gaan, maar om oppositie tegen hun heersen neer te slaan. Het tribunaal zag het incident als een voorbedachte aanval tegen leden van het Britse bezettingsleger en als onderdeel van een groeiende ontevredenheid tegen de bezetting. De zware straffen waren bedoeld om de Egyptische bevolking te laten zien dat de Britten een sterk beleid konden handhaven. Het proces kan gezien worden als een herbevestiging van kracht aan de kant van de Britse gemeenschap in Egypte dat zichzelf bedreigd voelde door een vijandige Egyptische bevolking. De rechtvaardiging dat het proces gericht was tegen nationalisme en oppositie tegen Brits heersen was foutief: De connectie tussen de acties van de dorpsbewoners en nationalistisch ontevredenheid en vijandschap tegenover de Britten werd nooit gevonden ondanks dat het hof wel tot de conclusie kwam dat er sprake was van voorbedachtheid.⁵⁰

Zoals is gebleken kwam er dus felle kritiek vanuit Groot-Brittannië op de gang van zaken bij het Denshawai incident. Dat er fouten waren gemaakt tijdens het incident en bij de afloop toen de extreme straffen werden uitgedeeld, werd erkend door de Britse regering op 28 december 1907. De Egyptische autoriteiten besloten toen namelijk om, met Britse goedkeuring, alle gevangenen als gevolg van Denshawai gratie te geven en vrij te laten. Dat niet iedereen hiermee blij was blijkt wel uit het artikel van *The Spectator* waarin dit bericht gemeld werd. De krant bleef namelijk van mening dat er niet vergeten mocht worden dat de gevangenen deel hadden genomen aan het plegen van een brutale moord. Ondanks dat de bewijzen deze uitspraken tegen spraken, meldt de krant dat de Britse officieren op de grond in elkaar werden geslagen en beroofd werden van hun eigendommen, in tegenstelling tot

⁴⁹ M.J. Carcanague, 'Death at Denshawai: A case study in the history of British imperialism in Egypt', *The State University of New Jersey* (New Jersey 2012) 34. ; W.S. Blunt, *Atrocities of justice under British rule in Egypt* (Londen 1907) 10.

⁵⁰ Tignor, *Modernization*, 283-284.

het feit dat de boeren probeerden te voorkomen dat hun duiven werden neergeschoten. De krant gaf wel toe dat de officieren fout zaten, maar ze zouden niet geweten hebben dat de duiven eigendom waren van de dorpsbewoners.⁵¹

Het Denshawai incident en het daaropvolgende proces heeft dus veel teweeg gebracht onder de Britten in Egypte en ook de mensen in Groot-Brittannië zelf, maar dit in eerste opzicht kleine incident zou onder de Egyptische bevolking nog meer teweeg brengen dan dat de Britten ooit gedacht hadden. De Britse historicus Peter Mansfield, die veel geschreven heeft over Egypte en het Midden-Oosten, is zelfs van mening dat het Denshawai incident een keerpunt was in de Britse bezetting van Egypte.⁵² Met deze mening kan men het niet meer dan eens mee zijn, want de mensen die die tot dan toe nauwelijks geroerd waren door nationalistische gevoelens 'bekeerden' zich gedurende de nacht waardoor Kamil in een keer een miljoen meer aanhangers verkreeg. De bekende schrijver en volgeling van Mohammed Abduh, Qasim Amin, die tot dan toe de Britse bezetting had ondersteund schreef: "Iedereen die ik ontmoette had een gebroken hart en een brok in zijn keel. Verdriet was op iedereen's gezicht te zien."⁵³ Denshawai en alles wat er mee te maken had, had dus een grote impact op de Egyptische bevolking waar Mustafa Kamil heel goed gebruik van kon maken omdat er in die tijd toch een aantal mensen waren die hem niet vertrouwden door zijn relatie met de Kedive.

Dat Kamil optimaal gebruik ging maken van het incident in Denshawai en het proces blijkt wel uit een aantal daden en woorden van hem vlak na de gebeurtenissen. Op 11 juli 1906 schreef hij een lang artikel naar *Le Figaro*, een Franse nieuwskrant, om de gebeurtenissen van Denshawai publiekelijk bekend te maken in Europa en om alles wat er gebeurd was te veroordelen. Het artikel in de nieuwskrant was zo geschreven met als doel om de Britten politieke concessies te laten maken en in het artikel probeerde Kamil, zoals de historicus Ziad Fahmy laat zien, teatraal een sombere toon te schetsen: "Een tragische affaire vond plaats in het Egyptische delta dorp Denshawai, wat er in geslaagd is om de mensheid in zijn geheel emotioneel te raken".⁵⁴ Daarna beschreef hij de details van het incident, het proces en de publieke executies die hij als onrechtvaardig en als een

⁵¹ 'Pardon Denshawai prisoners', 28/12/1907, <http://archive.spectator.co.uk/article/28th-december-1907/2/it-was-announced-on-tuesday-that-with-the-consent->

⁵² Mansfield, *The British in Egypt*, 167.

⁵³ Ibidem 169-170.

⁵⁴ Fahmy, 'Francophone Egyptian Nationalists', 182.

“afschuwelijke daad van wraak” beschouwde. Het artikel in *Le Figaro* zorgde ervoor dat er overal in Europa door journalisten over het incident geschreven werd en dat vooral populaire Britse kranten meer sympathiek stonden tegenover Kamil. Het incident zorgde ervoor dat Kamil de mogelijkheid kreeg om een politieke opening te maken om zijn zaak direct aan de Britse bevolking te richten of zoals hij zelf zei: “Om tegen Cromer te strijden in zijn eigen land.” Op 26 juli 1906 ging hij zelfs naar Londen waar hij tijdens een banket een toespraak gaf met daarin de belangrijkste grieven van de Egyptische nationalist en waarin hij felle kritiek gaf op Lord Cromer en diens beleid in Egypte.⁵⁵

Een direct gevolg van het nationalistische sentiment, dat dankzij het Denshawai incident nu overal in het land opkwam, was het ontstaan van verschillende politieke partijen in Egypte. In 1907, een jaar na het incident, ontstonden er namelijk plotseling drie politieke partijen die het politieke leven in Egypte zouden blijven domineren tot aan de Eerste Wereldoorlog. De drie partijen waren de Volkspartij (Umma), de Constitutionele Hervormings partij en de Nationalistische partij van Kamil. Uiteraard konden deze partijen niet zo snel ontstaan zonder de aanwezigheid van politieke ideeën van voorgaande jaren door figuren zoals Kamil. Belangrijke factoren hiervoor waren het pan-islamitische gevoel en de groeiende weerstand tegen buitenlanders.⁵⁶ Hoewel de connectie tussen de acties van de dorpsbewoners bij het Denshawai incident met nationalistisch denken nooit is gevonden, heeft Denshawai wél deze twee factoren samengebracht door de reacties die uit het incident voortkwamen en gaf het een grote boost voor de nationalistische beweging. Het pan-islamitische denken van Kamil bleef ook na het incident en daaropvolgende oprichting van zijn partij een rol spelen in zijn denken en dat van zijn aanhangers. De emoties die voortkwamen uit Denshawai mogen dan ook niet onderschat worden.

Het incident bracht de gewone Egyptenaar veel dichterbij de mening van Mustafa Kamil en bracht de nationalistische leider ook dichterbij de echte grieven van het volk. Kranten begonnen pan-islamitische tonen aan te nemen en Kopten begonnen nu ook te klagen over de Britten waardoor het Kamil lukte om de Moslim-Koptische eenheid te bereiken waar hij altijd al naar streefde.⁵⁷ De Nationalistische partij gaf de voorkeur aan de vestiging van een verantwoordelijk bestuur dat advies, niet order, van Britse adviseurs zou

⁵⁵ Ibidem 182.

⁵⁶ Ahmed, *The intellectual origins of Egyptian nationalism*, 58.

⁵⁷ Ibidem 63.

ontvangen. De partij was ook voorstander van verbeteringen in onderwijs, de vervanging van buitenlandse ambtenaren met Egyptenaren en hervorming van de capitulaties. Het ontstaan van politieke partijen was een bewijs dat de nationalistische beweging een nieuw niveau van organisatie had bereikt. Het nationalisme had zich nu in formele georganiseerde politieke structuren ontwikkeld waardoor zij beschikbaar werd voor steeds groter wordende groepen.⁵⁸ Helaas voor de Egyptische nationalistische beweging stierf Mustafa Kamil al op 34 jarige leeftijd (10 februari 1908) waardoor zijn ideeën voor Egyptische onafhankelijkheid alleen op papier bleven staan. Zijn partij desintegreerde al vrij gauw na zijn dood waardoor de nationalistische beweging in die jaren nooit haar doel heeft kunnen bereiken.

Dit alles leidde tot de eerder genoemde kritiek in Groot-Brittannië zelf op wat er in Egypte was gebeurd en op het beleid van Cromer. Het gevolg was dan ook dat Kamil's felle Europese propaganda campagne direct heeft geleid tot het ontslag van Cromer als Brits consul-generaal in Egypte.⁵⁹ Studenten begonnen nu ook op scholen en universiteiten vele speeches te geven die over onafhankelijkheid gingen en ook weer pan-islamitische elementen bevatten.⁶⁰ Het grootste gevolg van het incident was echter dat het resulterende politieke kapitaal verkregen door Kamil en zijn Nationalistische partij snel vertaald werd in massa acties doordat publieke demonstraties in de jaren daarna een normale zaak werden in Egypte.⁶¹ Publieke demonstraties die van grote invloed zouden zijn op de algemene demonstraties van de Egyptenaren tijdens de revolutie van 1919 die gericht was tegen de koloniale overheersers. Een verklaring die gegeven kan worden, die Ziad Fahmy⁶² ook suggereert, voor de extreme gevolgen van het Denshawai incident is dat de Britten te hard 'wraak' namen voor de aanval op de Britse officieren. Het incident had zeer waarschijnlijk politiek opgelost kunnen worden als de Britten niet zo brutaal hadden gereageerd door het geven van extreme straffen, echter kan er duidelijk gezegd worden dat zij de reacties van de Egyptische bevolking hierop ernstig hadden onderschat. Het incident was dan ook ontstaan door de ongevoeligheid van de Britse officieren en door de daaropvolgende misverstanden van beide kanten. Dat het een dure onderschatting zou worden van Britse kant zou in de jaren daarna duidelijk worden door de revolutie in 1919 en de daaropvolgende onafhankelijkheid van Egypte als koninkrijk in 1922.

⁵⁸ Tignor, *Modernization*, 287.

⁵⁹ Fahmy, *Ordinary Egyptians*, 93.

⁶⁰ Luke, 'Order or Justice', 283.

⁶¹ Fahmy, *Ordinary Egyptians*, 97.

⁶² Fahmy, 'Francophone Egyptian Nationalists', 181. ; Fahmy, *Ordinary Egyptians*, 97.

Conclusie

In deze scriptie is er onderzocht hoe het Denshawai incident in 1906 heeft kunnen ontstaan en is er geprobeerd te verklaren waarom dit in eerste instantie kleine incident zo belangrijk is geweest in de Egyptische geschiedenis en de Britse aanwezigheid in dit land. Hierbij is er gekeken naar de mogelijke rol die het islamitische denken heeft gespeeld van belangrijke figuren zoals Mohammed Abduh en Mustafa Kamil in de opkomst van nationalistische ideeën en welk verband er te trekken valt met het Denshawai incident. In het eerste hoofdstuk is er gekeken naar de koloniale aanwezigheid van de Britten in Egypte aan de hand van de theorie van Jürgen Osterhammel over wat kolonialisme nu precies was. Het doel hiervan was om de lezer met weinig kennis over kolonialisme een beeld te geven van wat dit fenomeen inhield, maar ook om als theoretisch kader te gebruiken om een aantal handelingen en reacties van de Britten in Egypte te kunnen begrijpen. Volgens Osterhammel had de koloniale staat twee functies, namelijk het behouden van controle over de onderworpen bevolking en het creëren van een kader voor de economische benutting van de kolonie. Uit hoofdstuk I is inderdaad gebleken dat de Britten de eerste functie die Osterhammel noemt nastreefden. De voornaamste reden hiervoor was het behouden van een stabiele situatie in land voor een optimaal gebruik van het Suezkanaal als route naar het Oosten. Economische benutting van Egypte was er dan ook niet echt, maar er kan gezegd worden dat het land toch indirect gebruikt werd om de economische belangen van Groot-Brittannië in het Oosten te behartigen.

De Britten traden namelijk hard op tegen alles wat ook maar enigszins hun controle over de bevolking in gevaar zou kunnen brengen zoals bij Denshawai het geval was. Ook was het bezetten van Egypte zoals is gebleken inderdaad gedaan vanuit strategische motieven, namelijk het in controle houden van het land waar het Suezkanaal zich bevond om de handelsroute naar de parel van het Britse rijk, India, veilig te stellen van Europese concurrenten en inheems gevaar. Osterhammels idee over superioriteitsgevoel bij de koloniale overheersers was inderdaad aanwezig bij de Britse visie op de Egyptische bevolking en vooral bij hun visie op de islam. Hoofdstuk II heeft laten zien dat er inderdaad sprake was van een grote rol voor het islamitische denken in de nationalistische ideeën van Abduh en Kamil, twee figuren die uiteindelijk een belangrijke erfenis hadden achtergelaten voor de latere onafhankelijkheid van Egypte. De visie van de Britten op de islam en in het bijzonder

die van de belangrijkste Brit in Egypte in die tijd, consul-generaal Cromer, was er namelijk een die zeer negatief bleek te zijn. Cromer zag het als zijn missie om de Egyptische bevolking te bevrijden van hun 'achterlijke' geloof en om de moslims te 'demoslimiseren' zodat zij een Europese en Christelijke ruggengraat konden ontwikkelen wat voor hun alleen maar ten goede zou komen.

In hoofdstuk III is het Denshawai incident van 1906 en de impact hiervan op zowel de Egyptische bevolking als ook de koloniale overheersers uitgebreid geanalyseerd. Wat er in Denshawai gebeurde was inderdaad een incident, er vielen slechts enkele doden, maar de gevolgen hiervan waren echter net zo groot als die van een revolutie. De Britten hebben de gevolgen van de extreme straffen die ze opgelegd hadden ernstig onderschat. De reden dat zij zo wraakzuchtig te werk gingen kan ook weer verklaard worden aan de hand van de theorie van Osterhammel. De reacties van de Britten op het incident waren namelijk zeer autocratisch omdat ook zij net zoals alle andere koloniale staten ervan overtuigd waren dat het initiatief nooit weggenomen mag worden en dat je als koloniale staat altijd het laatste woord moet hebben waarbij elke provocatie gestraft moet worden met represailles. De Britten met de autocratische Cromer voorop waren ervan overtuigd dat hun autoriteit in gevaar kwam door het fanatieke panislamisme dat in die tijd voor problemen zorgde en het nationalisme aanwakkerde. Ironisch gezien zorgden de extreme straffen ervoor dat juist de panislamistische en nationalistische ideeën van Mustafa Kamil en zijn aanhangers in het gehele land vat kregen en uiteindelijk tot de revolutie van 1919 hebben geleid met als gevolg de onafhankelijkheid in 1922.

De redenen voor de Britse aanwezigheid, het ontstaan van het Denshawai incident en de gevolgen hiervan kunnen dus allemaal verklaard worden vanuit de theorie van Osterhammel. Het superioriteitsgevoel en de omgang van de Britse koloniale overheersers met de inheemse bevolking hebben er allemaal uiteindelijk toe geleid dat het Britse bewind in het Noord-Afrikaanse land onhoudbaar bleek. Weliswaar bleven de Britten nog aanwezig in Egypte tot 1956 toen de laatste troepen vertrokken als gevolg van de Britse nederlaag tijdens de Suezcrisis, maar de grootste klap voor de Britse aanwezigheid in Egypte was de onafhankelijkheid van het land in 1922 dat kon plaatsvinden dankzij het omslagpunt dat in 1906 was ontstaan door het Denshawai incident. Het belang van wat er in Denshawai was gebeurd en hoe de Britten hierop reageerden is zo cruciaal geweest voor de Egyptenaren, zeker omdat zelfs na ruim 100 jaar mijn eigen vader, die het incident niet heeft

meegemaakt, nog exact weet wat er in Denshawai was gebeurd en wat dit voor het land heeft betekend. Het Denshawai incident heeft de mensen van de vroege 20^e eeuw een krachtige lens gegeven voor hoe er naar het Britse imperialisme in Egypte gekeken moest worden en het is om die reden ook interessant voor een vervolgonderzoek naar wat voor betekenis het incident in Egypte heeft gespeeld in het handelen en denken van andere nationalistische figuren en groeperingen in andere delen van het Britse koloniale rijk. Wat het incident in ieder geval laat zien is dat een ogenschijnlijk kleine gebeurtenis en de reacties hierop nooit onderschat mogen worden en het is de hoop dat andere historici meer aandacht zullen geven aan de kleine gebeurtenissen in koloniale rijken omdat dezen een mogelijke verklaring kunnen bieden voor de uiteindelijke onhoudbaarheid van het imperialisme in de 20^e eeuw.

Literatuurlijst

Bronnen:

Alexander, J., *The Truth about Egypt* (1911).

Blunt, W.S., *Atrocities of justice under British rule in Egypt* (Londen 1907).

Blunt, W.S., *My diaries: being a personal narrative of events version two 1900-1914* (1921).

Hanbal, A., *Musnad* (850).

<https://archive.org/details/MusnadAhmadBinHanbalArabicEnglishTranslation>.

'Striking speech Mr. Gladstone on Egypt', 19/08/1882,

<http://archive.spectator.co.uk/article/19th-august-1882/2/mr-gladstone-made-another-striking-speech-on-egypt>.

'Gladstone on domestic affairs', 19/09/1885, <http://archive.spectator.co.uk/article/19th-september-1885/1/that-is-in-domestic-affairs-on-foreign-politics-th>.

'Egypt and the pan-islamic danger', 21/07/1906, <http://archive.spectator.co.uk/article/21st-july-1906/6/egypt-and-the-pan-islamic-danger>.

'Pardon Denshawai prisoners', 28/12/1907, <http://archive.spectator.co.uk/article/28th-december-1907/2/it-was-announced-on-tuesday-that-with-the-consent->.

'Mustafa Kamil's Speech', Alexandrië 22/10/1907. In: Gershoni, I. en J.P. Jankowski, *Egypt, Islam, and the Arabs: The Search for Egyptian Nationhood, 1900-1930* (Cambridge 1987) 12.

Literatuur:

Abi-Hamed, S., 'The Colonial State and Its Multiple Relations: A Case Study of Egypt', *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 32:1 (2012) 1-12.

Ahmed, J.M., *The intellectual origins of Egyptian nationalism* (Londen 1960).

Carcanague, M.J., 'Death at Denshawai: A case study in the history of British imperialism in Egypt', *The State University of New Jersey* (New Jersey 2012).

- Dally, M.W., 'The British occupation, 1882-1922', *The Cambridge History of Egypt* (Cambridge 1998) 239-251.
- Fahmy, Z., 'Francophone Egyptian Nationalists, Anti-British Discourse, and European Public Opinion, 1885-1910: The Case of Mustafa Kamil and Ya'qub Sannu', *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 28:1 (2008) 170-183.
- Fahmy, Z., *Ordinary Egyptians. Creating the Modern Nation Through Popular Culture* (Stanford 2011).
- Gershoni, I. en J.P. Jankowski, *Egypt, Islam, and the Arabs: The Search for Egyptian Nationhood, 1900-1930* (Cambridge 1987).
- Hourani, A.H., *Arabic thought in the liberal age, 1798-1939* (Londen 1983).
- Kerr, M.H., *Islamic Reform* (Californië 1966).
- Luke, K., 'Order or Justice: The Denshawai Incident and British Imperialism', *History Compass* 5/2 (Florida 2007) 278-287.
- Mansfield, P., *The British in Egypt* (Londen 1972).
- Osterhammel, J., *Colonialism: a theoretical overview* (Princeton 2010).
- Pollard, L., *Nurturing the Nation: The Family Politics of Modernizing, Colonizing, and Liberating Egypt, 1805-1923* (Londen 2005).
- Tageldin, S.M., 'Secularizing Islam: Carlyle, al-Siba'i, and the Translations of "Religion" in British Egypt', *Publications of the Modern Language Association of America* (2011) 123-140.
- Tignor, R.L., *Modernization and British Colonial Rule in Egypt, 1882-1914* (Princeton 1966).
- Walker, D.P., *Supra-Egyptian Islamic and Pan-Arab Identities and Acculturated Muslim Egyptian Intellectuals, 1892-1952* (Canberra 1991).